

Signaleren van CSF peuters en kleuters

1. Identificatie van de voorbeeldpraktijk

In dit document bespreken we het signaleren van CSF peuters en kleuters bij het prille begin van hun schoolloopbaan. We beschrijven de stappen vanuit ons beleid.

- Brede basiszorg (Lijst beginsituatie voor ouders, screeningslijst eerste schoolweek)
- Verhoogde zorg (Signaleringslijst spelobservatie, kindgesprek, oudergesprek & vervolgplan)
- Uitbreiding zorg/individuele trajecten

2. Beschrijving van de voorbeeldpraktijk

2.1. Doelgroep

Wie behoort tot de (uiteindelijke) doelgroep van de praktijk?

We richten ons op alle peuters en kleuters om te bekijken wie er tot de doelgroep 'Cognitief sterk functionerende' kinderen behoort. Deze doelgroep omvat kinderen met sterke cognitieve vaardigheden/of sterke schoolse vaardigheden, die al dan niet tot uiting komen onder invloed van niet-cognitieve leerling- en/of contextkenmerken. (Pordia2019)

Zijn er intermediaire doelgroepen? Zo ja, welke?

We richten ons tot de ouders voor het opmaken van een beginsituatie-analyse. Met deze vragenlijst willen we zicht krijgen op hoe kinderen starten op onze school. Zo kunnen we heel wat zaken in kaart brengen, o.a. de cognitieve sterktes van een kind. Daarna gaan we samen op pad voor het opvolgen van cognitief sterke kinderen m.b.t. het sociaal en emotioneel welbevinden, interesses, persoonlijkheidskenmerken, aanbod, differentiatie... Samenwerking en communicatie zijn de sleutel tot een goede aanpak op school.

We richten ons op alle kleuterleerkrachten die mee betrokken zijn om onze visie voor de doelgroep CSF kinderen in de praktijk te brengen.

Hoe wordt bepaald welke personen tot de doelgroep behoren?

Alle peuters en kleuters die hun schoolloopbaan in onze school starten, worden gescreend om te bekijken of ze tot de doelgroep behoren. Niet enkel de peuters en de kleuters van de eerste kleuterklas, maar ook de kinderen die later naar onze school komen, bv. bij een verandering van school.

Betrokkenheid doelgroep

We werden in het verleden geconfronteerd met CSF-peuters en kleuters op onze school. Dit was de aanleiding om ons hierin te professionaliseren en een beleid voor deze doelgroep uit te bouwen. In ons schoolteam werken we vanuit een kernteam CSF, met leerkrachten uit de verschillende graden, directie en zorgcoördinatoren. Dit team komt op vaste tijdstippen samen. Hier gaan we dieper in op onze schoolwerking rond CSF, vb. door terugkoppeling van de praktijk, uitwerken van instrumenten o.a. screenings- en signaleringslijst voor de peuters/kleuters, verwerking wetenschappelijk onderbouwde studies vanuit Project Talent.

(Lavrijsen, J. (2020). Hoogbegaafdheid herkennen in de klas: lessen uit het TALENT-onderzoek. Retrieved from <https://www.projecttalent.be/thema/signaleren-en-diagnostiek/artikel/123-hoogbegaafdheid-herkennen-in-de-klas-lessen-uit-het-talent-onderzoek>)

2.2. Doel

Hoofddoel

Vanuit het pedagogisch project van onze school, waarbij de totale ontplooiing van elk kind een belangrijke plaats krijgt, vinden wij het belangrijk dat CSF-kinderen tijdig opgemerkt worden om zo goed mogelijk te kunnen inspelen op hun onderwijsbehoeften.

Subdoelen

Door het screenen en signaleren willen we de specifieke onderwijsnoden formuleren om zo een gepast onderwijsaanbod te bieden.

Ons uitgangspunt hierbij is zoveel mogelijk voorkomen van aanpassingsgedrag, onderpresteren...

We zetten in op ouderbetrokkenheid, want een totaalbeeld van de ontwikkeling is essentieel om te voldoen aan de onderwijsnoden van CSF-kinderen.

2.3. Aanpak

Algemene opzet van de voorbeeldpraktijk

Signaleren		Diagnostiek
Screenen: Fase 0 Voor alle kinderen →	Verdere beeldvorming: Fase 1 Geselecteerde kinderen →	Gericht onderzoek: Fase 2 Verder geselecteerde kinderen
Lijst beginsituatie voor ouders →bij de instap op school Screeningslijst voor klasjuf →eerste schoolweek Algemene binnenklasdifferentiatie	Signaleringslijst spelobservatie →eerste maand: zoco Kindgesprek →eerste maand: klasjuf Oudergesprek /vervolgplan Aangepast aanbod: binnenklasdifferentiatie/plusklas	Doortoetsen Versnellingswenselijkheidlijst Samenwerking met externen Aangepast aanbod
Leerkracht -ouders	Leerkracht -ouders -zoco	Leerkracht-ouders -zoco -externen

Concrete inhoud van de voorbeeldpraktijk

Screening

- De ouders krijgen bij de kennismaking met onze school een lijst mee om in te vullen. Zo kunnen we de beginsituatie van de nieuwe peuter/kleuter in kaart brengen. Voor de opmaak van deze lijst werd gebruik gemaakt van de handleiding 'Knappe Kleuters'.
(Cattenstart F., Van Dijk B., Groenewold M. (2014) *Expertengroep Ontwikkelingsvoorsprong Knappe kleuters, Signaleringsinstrument ontwikkelingsvoorsprong, ontwikkeld voor professionals*)
- Bij de verwerking van deze lijst gebruikt de zorgcoördinator ook deze handleiding om de signalen op te lijsten die kunnen wijzen op CSF.
- Tijdens de eerste schoolweek observeert de leerkracht de nieuwe peuters/kleuters tijdens het spelen met materiaal waar experimenteren en creativiteit uitgelokt wordt. (vb. loose parts, open ended spel, fantasiespel...) De leerkracht vult een beknopte screeningslijst in voor iedere nieuwe peuter/kleuter die onze school instapt om zo de kans te verkleinen een kind over het hoofd te zien.
- De zorgcoördinator verwerkt de gegevens vanuit de lijst voor ouders en de screeningslijst van de leerkracht. In het kindvolgsysteem wordt er een beginsituatieanalyse aangemaakt.

Verdere beeldvorming

- Intern klasoverleg:
De zorgcoördinator bespreekt de gegevens vanuit de screeningsfase. Zijn er zaken die opvallen binnen de doelgroep CSF? Voor deze peuters/kleuters plannen we een spelobservatie door de zorgcoördinator in de klas. A.d.h.v. de signaleringslijst voor spelobservatie worden bijkomende gegevens verzameld. Daarnaast observeert de zorgcoördinator ook een moment op de speelplaats en in de turnzaal.
- Kindgesprek:
De leerkracht plant een rustig moment met de peuter/kleuter. A.d.h.v. van de daglijn (visualisatie van het dagverloop met foto's of pictogrammen) en de prenten met gevoelens vraagt de leerkracht wat de peuter/kleuter voelt en denkt bij de verschillende klasmomenten. Het kind legt de gevoelskaartjes bij de verschillende momenten van de klasdag. Via open vragen (die beginnen met: wie, wat, waar, wanneer en hoe) probeert de leerkracht te peilen naar gevoelens, interesses en behoeften. Waar letten we op in ons kindgesprek? Goed luisteren en hun antwoorden herhalen/gevoelens serieus nemen, begrip tonen, niet forceren/indirecte communicatie, praten over gevoelens gaat soms makkelijker zonder oogcontact...
- Oudergesprek:
De beide ouders worden uitgenodigd voor een gesprek samen met de zoco en de klasleerkracht. We peilen naar hoe het thuis loopt sedert de start op school: is de peuter/kleuter enthousiast om naar school te komen? Wat loopt er goed/wat minder? De info uit de observaties en het kindgesprek wordt besproken en afgetoetst met de ouders. Hoe zien zij hun kind thuis? We bespreken het aanbod van binnenklasdifferentiatie. Hierbij overlopen we samen de onderdelen uit het document 'vervolgplan' uit de handleiding 'Pientere Peuters': Wat zijn de behoeften van het kind?/ Welke doelen stellen we voorop?/ Welke acties ondernemen de verschillende betrokkenen?
We plannen een afspraak voor evaluatie van het vervolgplan. Als blijkt uit de evaluatie van het vervolgplan dat de peuter/kleuter niet voldoende heeft aan de algemene en aangepaste binnenklasdifferentiatie kan er een voorstel besproken worden met de ouders om aan te sluiten bij de kleuterplusklas.

Gericht onderzoek

- Merken we dat de peuter/kleuter nog steeds niet voldoende heeft aan de verrijking binnen de kleuterplusklas? Hebben we een vermoeden van een erg grote voorsprong? Voelt de peuter/kleuter zich niet meer goed in zijn vel, past hij/zij zich aan? Indien het antwoord hierop 'ja' is, dan kunnen we gebruik maken van onze doortoetsing om te bepalen waar het kind staat in zijn ontwikkeling. Dit instrument kwam tot stand aan de hand van de leerlijnen die we vastlegden per kleuterjaar voor wiskunde en taal. Op een speelse manier en met leuk spelmateriaal kunnen we doortoetsen tot en met de eerste graad. De zorgcoördinator neemt de doortoetsing af en houdt daarbij rekening met de motivatie, taakspanning, motoriek, autonomie, faalangst... De resultaten worden samen met de dagelijkse observaties en de info van thuis meegenomen in onze besluitvorming.
- Vervolgens worden deze zaken op het Multi Disciplinair Overleg met het CLB besproken, alsook met de ouders. We baseren ons op meerdere criteria om tot een jaarversnelling over te gaan. Er kan ook vanuit het CLB een doorverwijzing gebeuren naar externen zoals een kinderpsycholoog, kindercoach met expertise in CSF...

- De versnellingswenselijkheidsljst gebruiken we soms als aanvulling wanneer er twijfel bestaat na de doortoetsing.

(Sypré, Sabine; Verachtert, Pieter; Verschueren, Karine; 2020. Vlaamse versie van de Versnellingswenselijkheidsljst (VWI-VI). Een hulpmiddel bij de beslissing tot versnellen in het basisonderwijs www.projecttalent.be >> thema's >> versnellen >> documenten)

3. Uitvoering

Materialen

- Handleiding 'Knappe kleuters' en 'Pientere peuters' voor het opmaken van: de vragenlijst beginsituatie voor ouders, de spelobservatie en het vervolgplan
(Cattenstart F., Van Dijk B., Groenewold M. (2014) Expertengroep Ontwikkelingsvoorsprong Knappe kleuters, Signaleringsinstrument ontwikkelingsvoorsprong, ontwikkeld voor professionals)
(Cattenstart F., Van Dijk B., Groenewold M. (2014) Expertengroep Ontwikkelingsvoorsprong Pientere Peuters, Vanaf de eerste oogopslag)
- Gevoelenskaartjes en de daglijn (visualisatie van het dagverloop)
- Screeninglijst voor de klasjuf
- Spelmateriaal in de klas (basisaanbod)
- Uitdagend spelmateriaal in de klas: loose parts, denksleutels, verrijking klashoeken uit het boek 'Kleuters die net iets meer kunnen', handleiding 'Denktijd'
(Meersman A, Stroobandt K. (2017) Kleuters die net iets meer kunnen, Meer dan 400 tips voor kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong, Leuven Acco)
(Tearney N., Kolk Y., (2019) Denktijd Lesmateriaal voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong uit groep 1,2 en 3 Uitgeverij Eduforce)
- Plusklasaanbod: kleuteruniversiteit plusprojecten die uitgewerkt worden in de plusklas. Bij kleuteruniversiteit.nl zijn er digitale thematische projecten en plusprojecten op basis van prentenboeken in samenwerking met verschillende uitgeverijen. Vb plusproject Water
Kleuteruniversiteit; Senden M., Bianca Antonissen/ Boek; Boshouwers S., Rheenen B (2020) Willewete Water Uitgeverij Clavis
- Doortoetsing: zelf opgemaakt a.d.h.v. eigen leerlijnen
- Versnellingswenselijkheidsljst: website Project Talent
Sypré, Sabine; Verachtert, Pieter; Verschueren, Karine; 2020. Vlaamse versie van de Versnellingswenselijkheidsljst (VWI-VI). Een hulpmiddel bij de beslissing tot versnellen in het basisonderwijs www.projecttalent.be >> thema's >> versnellen >> documenten

Opleiding en competenties van de uitvoerders

- Het volledige schoolteam volgde een pedagogische studiedag rond CSF kinderen.
- Bij de opstart van het kernteam CSF gingen we op zoek naar wetenschappelijke studies om te brainstormen rond visie, werking, middelen, competentie...
Verschuere, K., Sypré, S., Struyf, E., Lavrijsen, J., & Vansteenkiste, M. (2021). Ontwikkelen van cognitief talent. Handboek voor onderwijsprofessionals. Leuven: Acco
- Professionalisering: schoolbezoek De Klimtoren Jabeke, werking voor CSF-kinderen bekijken
- Gevolgde opleidingen door het kernteam: Taxonomie van Bloom, Platform Mindset, De leerkuil, Lateralisatie bij CSF, Executieve Functies, Differentiëren in de klas, Lerend Netwerk Project talent...
- Het volledige team wordt zoveel mogelijk meegenomen zodat er met de juiste bril gekeken wordt. Het kernteam vraagt regelmatige aandacht op teamvergaderingen voor een korte bespreking van een topic binnen CSF.

Randvoorwaarden

- De visie en kennis rond CSF wordt zowel door de directie, het beleid, de zorg en de kleuterleerkrachten gedragen.
- Communicatie tussen alle partijen regelmatig inplannen (leerkrachten, zorgleerkrachten, zorgcoördinatoren, ouders, evt externen)
- Ondersteuning van de klasleerkrachten en samenwerking met de zorgleerkracht tijdens de verschillende stappen in het screenen-signaleren van CSF peuters/kleuters.
- Extra tijd binnen de klaswerking en schoolwerking voor observaties, differentiatie, opvolging en verwerking van gegevens, overlegmomenten...

Kosten

- Handleiding 'Knappe kleuters' 170, 76 euro
- Handleiding 'Pientere Peuters' 170, 76 euro
- Uitdagend spelmateriaal per klas: 250-500 euro
- Kleuteruniversiteit in de plusklas: 37 euro per plusthema inclusief prentenboek
- Spelmateriaal voor doortoetsing: 50 euro
- Opleidingskosten: 500-2000 euro
- Personeelskosten: ongeveer 8/24 lestijden voor alle kleuterklassen

4. Onderbouwing

Verantwoording

Uit onderzoek van Project Talent bleek dat cognitief begaafde leerlingen vaak al in de kleuterklas een voorsprong hadden op het schoolse vlak. Het is daarom belangrijk om al bij peuters/kleuters door de juiste bril te kijken naar de noden van onze jongste kinderen.

(Laverijsen J., Sypré S., Verscheuren K., (2022) Snel van start: vroege predictoren van cognitieve begaafdheid bij kleuters. Pedagogische Studien)

Vroege signalering van een voorsprong is heel belangrijk. Als CSF peuters/kleuters geen gepast aanbod krijgt binnen de zone van de naaste ontwikkeling, bestaat het risico op heel wat problemen zoals onderpresteren. Ze gaan zich soms aanpassen aan het lagere niveau van klasgenootjes. Dit aanpassen kan al in de kleuterklas voorkomen. Een kind dat zijn werkelijke niveau niet laat zien, zal ook minder goed leren hoe je tot leren komt of hoe om te gaan met fouten. Er bestaat het risico dat ze zich daarom erg onzeker voelen wanneer ze geconfronteerd worden met een uitdagende opdracht. Onder hun niveau werken heeft daarnaast een slechte invloed op hun zelfvertrouwen en zelfbeeld. *(Verhoeven I., Sypré S., Buyckx S., Gypen B., Jacobs K., Mannaerts D., Ryheul I., Verheye D., Verschueren K Mijn inspiratieboek/boost, aan de slag met cognitief talent in het onderwijs, herkennen en signaleren p16-25, Die Keure)*

Het belang van signaleren in het beleid cognitieve begaafdheid kan niet genoeg benadrukt worden. Een CSF-stempel is daarbij niet nodig, signaleren is voor ons geen doel op zich, maar wel het aanbieden van een gepast aanbod om problemen te vermijden. (Verachtert, 2019) De laatste jaren vond een verschuiving plaats van het meten om te weten, naar een meer handelingsgerichte benadering (Van Gerven, 2009 Pameijer et al., 2018). Het doel in deze benadering is niet het weten of een kind cognitief begaafd is maar wel wat het kind nodig heeft om zich optimaal te kunnen ontwikkelen. (Drent&Van Gerven, 2012) Hoe vroeger je daar een beeld van hebt, hoe groter de kans dat een goed functionerende begaafde kleuter goed blijft functioneren op langer termijn (Verachtert, 2019)

Samenvatting werkzame elementen

- Onze signaleringsprocedure voor CSF-kinderen is afgestemd op de schoolvisie en ons zorgbeleid.
- We gebruiken op onze school een vastgelegde signaleringsprocedure binnen het zorgcontinuüm. Deze voeren we systematisch uit om zoveel mogelijk te vermijden dat we kinderen over het hoofd zien.
- De onderwijsbehoeften en het functioneren van CSF kinderen staan centraal. De signaleringsprocedure is daarbij een hulpmiddel, maar niet ons enige criterium om in een aangepast aanbod te voorzien.
- We hanteren verschillende bronnen om de onderwijsbehoefte van de peuter/kleuter in kaart te brengen: lijst beginsituatie voor ouders, screeningslijst door de klasjuf, spelobservatie door de zoco, kindgesprek, oudergesprek en eventueel gesprek met externen.
- We werkten onze schooleigen signaleringsprocedure uit rekening houdend met onze schoolcontext, visie en draagkracht. We gebruikten als basis screeningslijsten, handleidingen en informatie vanuit Project Talent. Daarbij hebben we ingezet op professionalisering van de kleuterleerkrachten.

Uitkomstenmonitoring

Door onze uitgewerkte signaleringsprocedure te gebruiken, merken we deze effecten:

- Sensibilisering bij leerkrachtenteam
- Handelen vanuit wetenschappelijk onderbouwde kennis
- Snellere signalering
- Gerichter observeren
- Gedifferentieerd aanbod binnen en buiten de klas
- Meer geplande overlegmomenten, communicatie met kinderen-leerkrachten-ouders
- Een gestructureerde en systematische signaleringsprocedure als onderdeel van ons geïntegreerd beleid voor CSF kinderen

We evalueren ons beleid tussentijds met de verschillende betrokkenen: kernteam, beleid, kleuterteam op vaste momenten. We bekijken dan wat we kunnen behouden en wat we moeten aanpassen, optimaliseren of weglaten.

5. Referenties

- Acar S., Sen S. en Cayirdag N. (2016) Consistency of the performance and nonperformance methods in gifted identification: A multilevel meta-analytic review. *Gifted Child Quarterly* 60, 81-101
- Barbier, K. (2020). Fostering Cognitive and Affective-motivational Learning Outcomes of High-ability Students in Everyday Primary Classrooms: A Systematic Review. Manuscript in preparation.
- Cattenstart F., Van Dijk B., Groenewold M. (2014) Expertengroep Ontwikkelingsvoorsprong Knappe kleuters, Signaleringsinstrument ontwikkelingsvoorsprong, ontwikkeld voor professionals
- Cattenstart F., Van Dijk B., Groenewold M. (2014) Expertengroep Ontwikkelingsvoorsprong Pientere Peuters, Vanaf de eerste oogopslag
- Drent, S., & van Gerven, E. (2009). Professioneel omgaan met hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Drent, S., & Van Gerven, E. (2012). Passend onderwijs voor begaafde leerlingen. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Gottfredson, L. S. (1996). What do we know about intelligence? *The American Scholar*, 65(1), 1-12.
- Hamstra, D., de Boer, G., Loman, E., & Aarntzen, D. (2007). Begaafdheidsprofiel scholen PO. Retrieved from Amersfoort: https://www.begaafdheidsprofiel scholen.nl/wp-content/uploads/Verslag_pilot_begaafdheidsprofiel scholen_PO.pdf

- Henderson, L., & Riley, T. (2018). School Programs and Strategies for Gifted Learners. In J. L. Jolly & J. M. Jarvis (Eds.), *Exploring Gifted Education. Australian and New Zealand Perspectives*. London: Routledge.
- Kettler, T. (2014). Critical Thinking Skills Among Elementary School Students: Comparing Identified Gifted and General Education Student Performance. *Gifted Child Quarterly*, 58(2), 127-136. doi:10.1177/0016986214522508
- Kronborg, L. (2018). Cultivating teachers to work with gifted students. In J. L. Jolly & J. M. Jarvis (Eds.), *Exploring Gifted Education. Australian and New Zealand Perspectives*. London: Routledge.
- Kuipers, J. (2018). *Kei in hoogbegaafdheid. Het praktijkboek voor de leerkracht Drachten: Eduforce*.
- Laverijsen J., Sypré S., Verscheuren K., (2022) Snel van start: vroege predictoren van cognitieve begaafdheid bij kleuters. *Pedagogische Studien*.
- Lavrijsen, J. (2020). Hoogbegaafdheid herkennen in de klas: lessen uit het TALENT-onderzoek. Retrieved from <https://www.projecttalent.be/thema/signaleren-en-diagnostiek/artikel/123-hoogbegaafdheid-herkennen-in-de-klas-lessen-uit-het-talent-onderzoek>
- Lavrijsen, J., & Verschuere, K. (2020). Student characteristics affecting the recognition of high cognitive ability by teachers and peers. *Learning and Individual Differences*, 78. doi:10.1016/j.lindif.2019.101820
- Meersman A, Stroobandt K. (2017) *Kleuters die net iets meer kunnen, meer dan 400 tips voor kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong*, Leuven Acco
- Prodia. (2015). *Algemeen Diagnostisch Protocol*. In: Prodia.
- Prodia. (2019). *Specifiek Diagnostisch Protocol bij Cognitief Sterk Functioneren*. In: Prodia.
- Project TALENT. (2019). *Stappenplan zorgbeleid cognitieve begaafdheid*. In. Leuven: Project TALENT. KU Leuven.
- Project TALENT. (2020). *Quickscan Begaafdenwijzer Vlaanderen*. In. Leuven: Project TALENT. KU Leuven.
- Senden M., Bianca Antonissen, Kleuteruniversiteit plusproject Water/ Boshouwers S., Rheeën B (2020) *Willewete Water Uitgeverij Clavis*
- Shore, B. M., & Kanevsky, L. (1993). Thinking processes: Being and becoming gifted. In K. A. Heller, F. J. Mönks, & H. Passow (Eds.), *International Handbook of research and development of giftedness and talent* (pp. 133-147). Oxford: Pergamon Press.

- Sypré, Sabine; Verachtert, Pieter; Verschueren, Karine; 2020. Vlaamse versie van de Versnellingswenselijkheidlijst (VWI-VI). Een hulpmiddel bij de beslissing tot versnellen in het basisonderwijs www.projecttalent.be >> thema's >> versnellen >> documenten
- Tearney N., Kolk Y., (2019) Denktijd Lesmateriaal voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong uit groep 1,2 en 3, denksleutels Uitgeverij Eduforce
- Van Gerven, E. (2008). Slim beleid. Keuzes en consequenties bij beleid voor hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Van Gerven, E. (Ed.) (2009). Handboek Hoogbegaafdheid. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Verachtert, P. (2019). Signaleren en diagnostiek van cognitieve begaafdheid. Retrieved from <https://www.projecttalent.be/thema/signaleren-en-diagnostiek/artikel/89-signaleren-en-diagnostiek-van-cognitieve-begaafdheid>
- Verhoeven I., Sypré S., Buyckx S., Gypen B., Jacobs K., Mannaerts D., Ryheul I., Verheye D., Verschueren K Mijn inspiratieboek/boost, aan de slag met cognitief talent in het onderwijs, Die Keure
- Verschueren, K., & Koomen, H. (2016). Handboek diagnostiek in de leerlingenbegeleiding. Kind en context. Antwerpen: Garant Uitgevers N.V.
- Verschueren, K., Sypré, S., Struyf, E., Lavrijsen, J., & Vansteenkiste, M. (2021). Ontwikkelen van cognitief talent. Handboek voor onderwijsprofessionals. Leuven: Acco